

RADOSŁAW OKULICZ-KOZARYN

Kodėl Čiurlionis žodį „dekadentizmas“ parašė kabutėse? Pasiremiant 1902 m. vasario pradžios laišku broliui Povilui

<https://doi.org/10.51554/Coll.21.46.03>

Anotacija: Šio etiudo klausimas, suformuluotas pavadinime, yra viena iš sudėtingiausių problemų, su kuria susiduria autorius, kaip Mikalojaus Konstantino Čiurlionio *Korespondencijos* sudarytojas, taip pat kiekvienas atidus skaitytojas. Neįgyvendinamas rodosi jau pats dekadentizmo sąvokos, anuo met lyg ir nekvestionuojamos, paaiškinimas. Dekadentizmas, kaip XIX a. scientizmo ir skepticizmo elementų darinio *enfant terrible*, turi pastebimą netikrumo pamušalą, todėl ne kartą abejota jo paties egzistavimu. Čiurlionio laiške kabutės atsiranda tarytum reaguojant į dekadentizmo sąvokos neapibrėžtumą bei nevienareikšmiškumą; tai dar labiau šią sąvoką suproblemina.

Raktažodžiai: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, dekadentizmas, nervingumas, simbolizmas, žurnalas *Chimera*, Zenonas Przesmyckis-Miriamas.

Šiuo etiudu, pagrįstu kanoniniais bei pastaraisiais metais publikuotais naujais darbais dekadentizmo tema, norima į šį iškeltą painų klausimą įlieti šiek tiek šviesos. Etiude nemėginta šio klausimo išnarplioti ar suteikti jam vienareikšmiškumo, veikiau jis kritiškai apžvelgiamas. Išėities tašku pasirinkta Povilo Čiurlionio laiško ištraukos filologinė analizė, atsižvelgiant į įvairius istorinius ir ne tik istorinius sąvokos kontekstus, siejant juos su susidomėjimu neurologijos ir psichologijos klausimais tuometinėje kultūroje, atskleidžiant sąryšius su Mikalojui Konstantinui Čiurlioniui taip svarbios „Laidotuvių simfonijos“ simbolizmu¹. Šios hermeneutinės situacijos, kurios centre atsideria lietuvių menininkas ir jo

---

1 Žr. Rasa Andriūšytė-Žukienė, *M. K. Čiurlionis: tarp simbolizmo ir modernizmo*, Vilnius: Ver-sus aureus, 2004.

laiškas broliui, pamatinis klausimas – atskleisti reikšmių horizontą, atsivėrusį prieš Čiurlionį, kaip potencialų įvairių kultūros debatų liudininką, o vėliau ir tikrą dalyvį – pradėdant jo studijomis Varšuvos muzikos institute.

Leipcigas, 1902 m. vasario 6-oji. Mikalojus Konstantinas rašo laišką beveik devyneriais metais jaunesniam broliui Povilui. Septyniolikmetis, po keleto savaičių sulauksiantis aštuoniolikos, jaunuolis patiria amžiaus krizę, trokšta gilintis į save, apsispręsti, kas jis iš tiesų yra ir kuo turėtų būti. „Kodėl mano mintys visuomet nelinksmos?“ – klausia jaunesnysis brolis vyresniojo, o šis jam išsamiai atsako, remdamasis pirmiausia savo introspekcijos patirtimi:

Taip, mano mielas broliuk. Nėra žmogaus, kuris, gilindamasis į save, prieitų prie linksmų išvadų. Imk kad ir dabartinį „dekadentizmą“, Przybyszewskį; kiekvienas jo veikalas prisisunkęs liūdesio, kančios, susierzinimo – bet tai ir yra žmogus, kuris žvelgia tik į save, analizuoja savo „nuogą sielą“ ir yra nelaimingas ir net girtuoklis. Vis dėlto nuostabu, kodėl ta savianalizė tokia patraukli, ir nėra intelektualo, kuris noriai nesigilintų į save. Ir prie kokių gi rezultatų jie priėjo? Ar jie gali tiksliai apibrėžti, kas tas „Aš“? Man atrodo, kad gilinimasis į save yra už mūsų proto ribų, kaip ir gilinimasis į Visatą – Pradžių pradžią etc..., etc...²

Ši ištrauka neįtikėtinai intriguoja jau vien tuo, kaip ji užrašyta. Keletą žodžių ir frazių Čiurlionis rašo kabutėse, kiekvieną kartą dėl kitos priežasties. „Nuoga siela“ – tai kertinė Stanisława Przybyszewskio³ estetikos sąvoka, kurią laiško autorius tiesiog cituoja, o kabutėmis išskirdamas žodį „Aš“ jis įprastai nurodo savastį, savimonę. Kaip pateikiama Čiurlionio laikų žodyne, tai

dvasinis asmuo, subjektas arba asmenybė, suvokianti save kaip nedalomą esmę, visuomet tą pačią, iš kurios kyla kintami sąmonės reiškiniai; konkretus subjektas arba dvasinis individas, suvokiamas kaip pastovus sąmoningo psichinio gyvenimo, vidinės patirties židiny, ir kaip toks priešingas išorinei ne-aš patirčiai.⁴

2 Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, *Korespondencja*, parengė Radosław Okulicz-Kozaryn, Nijolė Adomavičienė, Petras Kimbrys, t. 1, 1892–1906, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus, 2019, p. 291.

3 Žr. Maria Podraza-Kwiatkowska, „Naga dusza i ‚epoka mundurów‘“, in: *Somnambulicy, dekadenci, herosi*, Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1985.

4 Jan Karłowicz, Adam Kryński, Władysław Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa: Kasa im. Mianowskiego, 1902, p. 149.

Kabutes, gaubiančias „Aš“, taip pat būtų galima suvokti kaip ironiško požiūrio į bandymus apibrėžti šią sąvoką (bent jau taip, kaip ką tik cituota) ženklą, nors verčiau nerizikuoti leidžiantis į tokių subtilių ženklų hiperinterpretaciją. Kad ir kaip būtų, įvardžio „aš“, reiškiančio kalbančiojo asmenį arba pažįstantį subjektą, pakeitimas sudaiktintu, pažiniu „aš“ niekada nevyksta sklandžiai ir neskausmingai. Ši pažinimo pastanga, nukreipta į save patį, įgyvendinama daugiau ar mažiau metodiškai, toji „autoanalizė“ arba „savianalizė“, kaip rašo Čiurlionis, arba „savižina“, kaip anuomet irgi buvo sakoma, sudarė dekadentiškosios asmenybės, XIX a. pabaigos ypatingos dvasinės struktūros žmogaus, pagrindą ir vedė bet kokio autentiškumo sunaikinimo link.

Sąvoka „dekadentizmas“ Čiurlionio laiške taip pat buvo parašyta kabutėse. Žodis *savianalizė* nebuvo šitaip išskirtas, o *dekadentizmas* – buvo. Regis, kabutėmis čia siekiama atsiriboti nuo žodžio, kurio nepavyksta išvengti, tačiau kurį labai nepatogu vartoti. Tasai nepatogumas lydi žodį *dekadentizmas* iki pat mūsų dienų. Iki šiol išlieka aktualus perspėjimas, parašytas Richardo Gilmano 1975 metų esė „Dekadansas. Keistas epiteto gyvenimas“ (*Decadence. A Strange Life of an Epithet*) įžangoje:

Kai kurie moralinio pobūdžio ar poelgius reiškiantys žodžiai, vertinamojo pobūdžio žodžiai vėliau įsiterpia į kontekstus, kuriuose jie pažeidžia prasmę ir sukelia sumaištį, kadangi jie reiškia anksčiau buvusį reiškinių [išskirta cituojant – *R.O.-K.*], kažkada tikrą, kitaip tariant, veiksnų. Dabar yra vartojama žodžių, kurie sunkiai pritaikomi.⁵

Dekadentizmas, ypač kaip įvairių kultūros produktų ir reklamuojamų prabangos prekių priemaiša, mūsų laikais pasidarė madingas. Dažniausiai jis pasirodo tiesiog kaip nelegitimuota citata. Istorinių šio reiškinio prielaidų reflektavimas išlieka menkas, nors – ne tik dėl mados – pastaruoju metu daugėja veikalų apie XIX a. pabaigos, arba *fin-de-siècle*, laikotarpio dekadentizmą ir net vėlesnes jo metamorfozes⁶. Dekadentizmui apskritai sunku išsiveržti iš kabučių. Jo pirminės reikšmės aiškinimas, išskyrus akivaizdžią etimologiją (prancūzų kalbos

5 Richard Gilman, *Decadence. A Strange Life of an Epithet*, New York: Farrar, Traus and Giroux, 1980, p. 5.

6 Vincent Sherry, *Modernism and the Reinvention of Modernism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

žodis *décadence* iš lotyniškojo *decadentia*; nuo *cadere* – kristi)⁷, kelia didžiulių rūpesčių, ir neužtenka net rimtesnės diskusijos, kad būtų susidorota su iškilusiais sunkumais. Mat jau nušviečiant dekadentizmo sąvokos genezę (o pati sąvoka, kylant modernizmui, įgijo vis naujų reikšmių⁸), iš pat pradžių iškyla dilema, ar šios sąvokos vartojimo istoriją reikėtų pradėti nuo Charles'io Baudelaire'o, ar – greičiau – nuo jo veikalo egzegetų, ypač nuo Paulio Bourget ir jo „Šiuolaikinės psichologijos eskizų“ (*Essais de psychologie contemporaine*, 1883), visų pirma, nuo eskizo apie Baudelaire'ą, kuris pirmiausia buvo paskelbtas 1881 m. periodiniame leidinyje *La Nouvelle Revue*. Pirmoji „Naujų užrašų apie Edgarą Poe“ (*Notes nouvelles sur Edgar Poe*, 1857) eilutė skamba taip: „*Dekadentiška literatūra!* – tai žodžiai, stokojantys prasmės“⁹ („*Littérature de décadence!* – Paroles vides“). Antra vertus, negalima paneigti, kad daugelyje prancūzų poeto kūrinijų yra motyvų, kurie laikomi kanoniškai dekadentiškais: užkeikti didvyriai, fatališkos moterys, meilės perversijos, puolusios ir užjaučiančios dvasios, dirbtinis grožis ir gražus blogis, mirties adoravimas... ne vienas šių kūrinių pasitarnavo Mario Prazui iliustruojant kanoninę studiją *Kūnas, mirtis ir velnias romantinėje literatūroje* (*La carne, la morte e il diavolo nella letteratura romantica*, 1992).

Baudelaire'as, į pirmą planą iškėlęs žodį *décadence* ir tuoj pat jį diskreditavęs, iškrėtė sau – kaip sakė Zenonas Przesmyckis-Miriamas – „pokštą“, šaipėsi iš pasekėjų, pasmerkė juos nuolatinei nežinomybei dėl žodžio reikšmės ir vertės. Taigi jau nuo pat savo ištakų dekadentizmas nesileidžia sintetiškai apibrėžiamas, neleidžia suformuluoti vientisos, sinchronizuotos definicijos ir daro įspūdį reiškinių, įtrūkusio iš vidaus. Jame slypi gilus žmogaus nesuitaikymas su pačiu savimi; žmogaus, ne tik civilizuoto, bet ir patiriančio civilizacijos pabaigą, kaip tos civilizacijos paskutinįjį įsikūnijimą, pasak žymiojo Paulio Verlaine'o

7 Źr. Teresa Walas, „Dekadentyzm“, in: *Słownik polskiej krytyki literackiej. Pojęcia – terminy – zjawiska*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2016, t. 1, p. 182.

8 Čia vadovaujosi Hanso Roberto Jausso periodizacija, 1965 m. pateikta studijoje „Literatūros tradicija ir šiandieninis šiuolaikiškumo suvokimas“ („Tradycja literacka a dzisiejsza świadomość nowoczesności“, in: *Historia literatury jako prowokacja*, vertė Małgorzata Łukasiewicz, baig. žodis Kazimierz Bartoszyński, Warszawa: IBL, 1999), nors vėliau šis mokslininkas gerokai pakeitė savo nuomonę.

9 Charles Baudelaire, „Nowe notatki o Edgarze Poe“, vertė Andrzej Kijowski, in: Charles Baudelaire, *Sztuka romantyczna*, įvadas Andrzej Kijowski, komentarai ir paaiškinimai Claud Pichois, Gdańsk, Słowo/obraz/terytoria, 2003, p. 337.

šūkio „Aš esu imperija dekadanso pabaigoje“ („Je suis l'Empire à la fin de la décadence“)¹⁰. Įdomu, kad Miriamo išversta ši eilutė įgavo tokį pavaldą: „Esu imperija didžiojo merdėjimo pabaigoje“ („Jam Cesarstwo u schyłku wielkiego konania“)¹¹. Vietoje „dekadanso“ čia pasirodo „merdėjimas“. O Bourget esė recenzijoje, publikuotoje 1886 m., Przesmyckis žodį *la décadence* išvertė kaip „reznaciją“¹².

Disonansą tarp aukštesniojo gėrio žinovo laikysenos ir intelektualios pozicijos, abejojančios gilesne bet kokių patirčių, pojūčių, refleksijų verte, atkartoja daugelis kitų kūrėjų, sekusių Baudelaire'u, Verlaine'u, Joriu-Karlu Huysmansu, romano *Atvirkščiai (À rebours)* autoriumi, Walteriu Pateru su jo Renesansu (*The Renaissance – Studies in Art and Poetry*), Arthuru Symonsu, Oscaru Wilde'u. Galų gale štai keletas autorių, be jokios abejonės, žinomų Čiurlioniui ir kartais minimų interpretuojant lietuvių menininko kūrinius, – Gustave'as Moreau, Odilonas Redonas, Aubrey'us Beardsley'is. Visi jie greta plataus Vakarų paveldo pažinimo ir domėjimosi svetimomis kultūromis, ypač Orientu, gyveno įsitikinę mūsų dvasinės formacijos saulėlydžiu. Sykiu jie palaikė tarpusavio ryšius – vaizduotės lygmenyje arba realiai – kurdami savotišką kosmopolitinę respubliką, kaip ją pavadino Matthew Potolsky'is savo monografijos pavadinime *Dekadentinė laiškų respublika (The Decadent Republic of Letters)*¹³.

Abejojimas ateitimi, skverbimasis į įvairių civilizacijų ilgaamžės raidos ir neišvengiamo nuosmukio paslaptis, visų pirma į kaip tik vykstantį krikščioniškų Vakarų susinaikinimą, kartu troškimas aprėpti kuo platesnių horizontų reiškinius buvo susiję su imperatyvu žvelgti į savo vidų, skrupulingo savęs tyrinėjimo privalomybe. Sankcionavo šiuos tyrimus pasitekiant savęs pažinimo metoda, plačiai naudojamą neurologų ir psichologų XIX a. II pusėje ir labai populiarią nuo 9-ojo dešimtmečio vidurio. Dekadentų psichinės sanklodos dalimi tapo tų laikų modernaus žmogaus, išskirtinai civilizuoto arba netgi – kaip buvo perdėtai vertinama – „percivilizuoto“, analitinės ir skepticistinės nuostatos;

10 Paul Verlaine, „Langueur“, in: *Poésies*, red. G. S. Wasiliewa, Moskva: Progress, 1977, p. 177.

11 Paul Verlaine, „Niemoc“, in: Zenon Przesmycki (Miriam), *W wybór poezji*, tekstus atrinko ir parengė Teresa Walas, Kraków: Wydawnictwo literackie, 1982, p. 242.

12 [Zenon Przesmycki], [inc.:], „W ostatnich czasach zapanowała moda na zbiorki szkiców...“, in: *Wiadomości Bibliograficzne*, 1886, Nr. 8, p. 99.

13 Matthew Potolsky, *The Decadent Republic of Letters: Taste, Politics, and Cosmopolitan Community from Baudelaire to Beardsley*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2013.

tokie žmonės buvo vadinami nervingais tipais arba tiesiog „neurotikais“. Apie glaudžias neurozės sąsajas su fiziologija plačiai rašyta visame pasaulyje, pradedant 1881 m. pasirodžiusia George'o Millerio Beardo studija „Amerikos nervingumas, jo priežastys ir pasekmės“ (*American Nervousness, Its Causes and Consequences*), toliau – Richardo Krafft-Ebingo, Paolo Mantegazzos, Théodule-Armando Riboto publikacijose (daugelis jų buvo išverstos į lenkų kalbą). Gausybės kitų autorių darbuose taip pat pastebima susidomėjimo neurotiškumu banga, kuri netrukus virto mada. Visa tai (argi galėjo būti kitaip?) atsispindėjo literatūroje, ypač autoanalitiniuose, išpažintinio pobūdžio romanuose, kūriniuose apie „nervingą amžių“¹⁴. Srovė, vadinta netgi „neurotizmu“, transformavosi į dekadentizmą, kurio neurotiškos ištakos atsiskleidė įvairiais būdais. Šis ryšys, be abejo, buvo gerai žinomas Čiurlioniui, suvokusiam šio klausimo aktualumą ir netgi jo atraktyvumą, kuris „gundė“ intelektualius žmones. Mat žodį „dekadentizmas“ jis vartojo samprotavimų apie „gilinimąsi į save“, „įsižiūrėjimą į save“ kontekste, greta žodžių „analizė“ ir „savianalizė“; pastabų apie pesimizmą ir emocijų labilumą, kurie būdingi dekadentiškajam ir nervingajam menui bei psichikai. Net alkoholizmą nervingumo teorijos aiškino rimčiau, nei būtų galima spręsti iš pirmo žvilgsnio: subtilios nervų sistemos individas, brutaliai atakuojamas nuolat besikeičiančio pasaulio, lengvai pasiduoda nuovargiui, tad jam reikia stimuliacijos. Ją suteikdavo – kaip teigia, pvz., nepaprastai populiarius XIX a. pabaigoje Paolo Mantegazza – psichoaktyvios medžiagos ir jusliniai dirgikliai¹⁵. O šie gali būti erotinio pobūdžio, tačiau gali būti ir estetiški. Tad pirmiausia rafinuotas neurotikas tampa dekadentu, o šis ilgainiui pasiekia vis naujus iniciacijos lygmenis. Vis dėlto tai yra kartus pažinimas, dažnai nihilistinis, nepaliekantis iliuzijų dėl ateities. Dekadentizmas nuo pat pradžių buvo pažymėtas ypatingos pesimizmo rūšies – moksliskai sankcionuoto pesimizmo, ir dėl to nepagydomo¹⁶.

14 Žr. Krystyna Kłosińska, *Powieści „o wieku nerwowym“*, Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 1988; pirmajame šio darbo skyriuje plačiau aptariama nervingumo teorija; taip pat žr. Radosław Okulicz-Kozaryn, „Gra nerwów. Chopin w epoce psychicznego rozstroju“, in: *Rok 1894 oraz inne szkice o Młodej Polsce*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2013, p. 26–27.

15 Paolo Mantegazza, *Wiek nerwowy*, vertė Jakub Wollerner, Złoczów, Wilhelm Zukerland, 1890, p. 35, 45.

16 Apie deterministinius, „pozityvistinius-natūralistinius dekadentinės pasaulėžiūros rėmus“ įtikinamai rašė Teresa Walas studijoje „Prarajos link“ (*dekadentizmas lenkų literatūroje 1890–1905*): Teresa Walas, *Ku otchłani (dekadentyzm w literaturze polskiej 1890–1905)*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1986, p. 32–44.

Čiurlionis vis dėlto manė, kad dekadentiškajam pesimizmui galima surasti priešnuodžių. Jo požiūris šiuo klausimu stebina tiek, kiek skiriasi nuo dažno ir anuomet madingo gydymo, kai dekadentinį sindromą buvo rekomenduojama gydyti nauja priemone, vadinama „nyčeanizmu“. Veiksminga priemonė buvo pastebėta, kaip 1894 m. pažymėjo Zofia Daszyńska, „besivystančio gyvenimo“ („des aufsteigenden Lebens“)¹⁷ teorijoje. Dekadentizmas yra Friedricho Nietzsche'ės šlovinamos gyvybinės jėgos, kuri orientuota į ateitį, priešingybė, nes, „anot Bourget, nėra rytojauš“¹⁸ [išskirta cituojant – R.O.-K.]. Daszyńska, vokiečių filosofo kūrybos žinovė ir propaguotoja, pabrėžė šį skirtumą¹⁹, pradėdama polemiką su Władysławu M. Kozłowskiu, kuris metais anksčiau nei ji išleido demaskuojančią brošiūrą „Šiuolaikinis dekadentizmas“ (*Dekadentyzm współczesny*) ir apibūdino abu šiuolaikinės civilizacijos kritikus kaip jos nuopuolio šalininkus²⁰. Kozłowski šitai teigė ne vienas, jis žengė petys petin su Teodoru Jeske-Choińskiu, studijų „Besibaigiant amžiui“ (*Na schyłku wieku*, 1894) ir „Destrukcija gyvenime ir literatūroje“ (*Rozkład w życiu i literaturze*, 1895), vėliau atnaujintų bendru pavadinimu „Dekadentizmas“ (*Dekadentyzm*), autoriumi. Abu jie su visu žurnalistų choru pritarė pirmajam balsui, lenkų publicistikoje pasisakiusiam Nietzsche'ės tema, – tai buvo Henrykas Monatas, 1892 m. pranešime „Apie naujausią vokiečių literatūrą“ („Z najnowszej literatury niemieckiej“) be ceremonijų pareiškęs:

17 Zofia Daszyńska, „Nietzsche i moralność“, in: *Przegląd Poznański*, 1894, Nr. 2, p. 6.

18 *Ibid.*

19 Nepavyko rasti Romano Zimando įžvalgų patvirtinimo, kad „išsamioje Zofios Daszyńskos polemikoje su Kozłowskiu“ išsiskiria „dvi dekadentizmo kryptys: „blogajam“ dekadentizmui atstovauja Płoszowskis [Henryko Sienkiewicziaus romano *Be dogmos (Bez dogmatu)*, stipriai paveikto Bourget diagnozės apie Europos civilizacijos būklę, herojus – R.O.-K.], o „gerasis“ kyla iš Nietzsche'ės (Roman Zimand, *Dekadentyzm warszawski*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1964, p. 140). Ši takoskyra neišryškėja nei pirmojoje, minėtoje Zimando, nei antrojoje polemikos su Kozłowskiu dalyje (Zofia Daszyńska, „Fryderyk Nietzsche i dekadentizmo współczesny“, in: *Głos*, 1893, Nr. 48, 49). Beje, ši dalis autorės dėka atsidūrė tarp svarbiausių pirmųjų darbų, parašytų lenkų kalba apie Nietzsche'ę (Zofia Daszyńska, *Nietzsche-Zaratustra. Studium literackie*, Kraków: Drukarnia Narodowa F. K. Pobudkiewicza, 1896, p. 5).

20 Władysław Mieczysław Kozłowski, *Dekadentyzm współczesny i jego filozofowie: Paweł Bourget i Fryderyk Nietzsche*, Warszawa: Józef Sikorsky, 1893; taip pat žr. Tomasz Weiss, *Fryderyk Nietzsche w piśmiennictwie polskim lat 1890–1914*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1961, p. 26.

Baisiausia neigimo dvasia, kurią vokiečiai paskleidė šiame amžiuje, – Friedrichas Nietzsche'ė, iki nulio sumenkinęs meilę ir draugystę, moralę ir tikėjimą, genijaus garbę, – tapo jaunosios kartos evangelija.²¹

Nereikėjo akivaizdžiai sutikti su šia bent keliais atžvilgiais įaudrinančia ir abejotina pozicija, kad ji išprovokuotų neigiamas pasekmes. Mažiau susigaudantiems asmenims, ypač jauniems žmonėms, kurie ne visada žinių semiasi iš patikimų šaltinių, *nyčeanizmo* ir *dekadentizmo* sąvokos buvo susipynusios, susijusios – protus ir širdis pavergiančios – kaip Jaunosios Lenkijos skiriamieji bruožai. Tiesą sakant, net ir sugebantiems analizuoti giliau nebuvo lengva šias sąvokas atskirti. Mat Nietzsche'ė smerkė dekadentizmą, ypač savo knygoje „Vagnerio atvejis“ (*Der Fall Wagner*), kur šis žodis vartojamas keliolika kartų; jis bandė įvardyti visas dekadentinės inercijos buveines kultūroje, kad išlaisvintų jos gožiamą gyvybę²². Tačiau kritinė Nietzsche'ės filosofijos jėga kažkaip slopino konstruktyvius siekius. Zofios Daszyńskiej cituotas Georgas Simmelis gynė savo kraštiečio filosofiją – „tokią reikalingą mūsų susilpnėjusioje visuomenėje“ ir kartu taip ryškiai „paženklintą nevilties dėl mūsų laikų išsigimimo ir neurastenijos“ – nuo kaltinimų „nervingu dekadentizmu“²³. Bet pats Nietzsche'ė, nevengdamas atsidurti dėmesio centre, kaip autoterapiją atliko kruopščią savianalizę, kurios metu suformulavo komplikuoatą diagnozę: „Nors esu *décadent*, kartu esu ir jo priešingybė“²⁴.

1894-aisiais, kai Čiurlionis ėmė sekti kultūrinį gyvenimą iš paties jo centro, tai yra iš Varšuvos, dar buvo nelengva susidaryti aiškią nuomonę apie madingas kultūros sroves. Net praėjus daugiau nei šimtui metų rankiojant to meto reiškinį komponentus ir atkuriant savimonės pavidalus, susiduriama su daugeliu kliūčių – ką jau kalbėti apie anuometinę atvykėlio iš kitur situaciją: aktualūs įvykiai ir jų suvokimas jam veikiausiai atrodė kaip „magma, atšiaurumo, požiūrių, pozicijų chaosas, kuriame svarbiausia buvo skirstyti juos į „už“ ar „prieš“²⁵.

21 Henryk Monat, „Z najnowszej literatury niemieckiej“, in: *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 1892, p. 748; cit. iš: Tomasz Weiss, *op. cit.*, p. 22.

22 Žr. Nicholas D. More, „The Philosophy of Decadence“, in: *Decadence and Literature*, red. Jane Desmarais, David Weir, Cambridge University Press, 2019.

23 Zofia Daszyńska, *Nietzsche-Zaratustra*, p. 5.

24 Friedrich Nietzsche, *Ecce homo. Jak się staje – kim się jest*, vertė Leopold Staff, Warszawa, Jakub Mortkowicz, 1911, p. 10.

25 Roman Zimand, „*Dekadentyzm*“ *warszawski*, p. 57; kabutės simptominės, įterptos į pavadinimą, paimtą iš Szmulo Rokoszewskio knygos pavadinimo. Zimandas pabrėžia savo santūrų

Kultūrinė fermentacija pasiekė didžiulio aktyvumo stadiją, nauji meno reiškiniai reikalavo suvokti jų svarbą, tačiau greta triukšmingų reakcijų neretai – iš naujovių priešininkų – pasigirdavo ir atvirkštinių teiginių. Taigi vieni skelbė, kad tiek dekadentiškas netikėjimas, tiek Nietzsche'ės antitikėjimas jau turi gausų šalininkų būrį, štai poezijoje – taip tvirtino Szymulas Rokoszewskis atskirai išleistame straipsnyje „Varšuvos dekadentizmas“ („Dekadentyzm warszawski“) – jau egzistuoja dekadentinė mokykla, tokia, kaip ir prancūzų (beje, tai įrodyti turėjo eilėraštis, pavadintas „Nietzsche“²⁶). Kiti ramino, kad, išskyrus Antoni Lange'ą ir Zenoną Przesmyckį, „simbolizmo apaštala“ ir Maurice'o Maeterlincko ambasadorių, lenkų poezija, „atsižvelgiant į šiandienines Vakarų tendencijas, apskritai laikosi gan santūriai“²⁷. Ir dėl netikėjimo, ir dėl antitikėjimo ypatingo pripažinimo sulaukęs kūrėjas buvo Zenonas Przesmyckis-Miriamas, žurnalo *Chimera* redaktorius. Netrukus, nepraėjus nė dešimčiai metų, Čiurlionis, naujai įkurtos Varšuvos dailės mokyklos mokinys, atsidūrė šio žmogaus netiesioginės, o gal ir tiesioginės įtakos lauke. Daugeliu atžvilgių visa tai tikrai teikė vidinių paskatų, tačiau, kalbant apie dekadentizmą, galėjo tik sustiprinti abejones.

1894 m. varšuvietis Ignacy'as Suesseris Miriamo eilėraščių rinkinio „Iš jaunystės kerų“ (*Z czary młodości*) recenziją pradėjo nurodydamas išskirtinį šio kūrėjo vaidmenį, kuris vėlesniais metais, kaip žinoma, išliks toks pat žymus:

Dideliame jaunosios kartos poetų būryje p. Miriamas nėra naujokas. Jo veikla poezijos baruose, trunkanti nuo 1883 m., jam tarsi suteikia teisę būti laikomam mūsų „jauniausiųjų“ vėliau neišiu, juo labiau, jog Miriamas tiek teoriškai, kaip naujausių vakarietiško poetinių srovių skelbėjas, tiek ir praktiškai, kaip jų populiarintojas [...], inauguruo vadinamą lenkišką „dekadentizmą“, jau turintį nemažai šalininkų tarp jaunesniosios „Febo brolijos“.²⁸

---

požiūrį į to meto įsitikinimus ir dilemas, bet kartu norom nenorom visame tame dalyvauja. Ne vienas *fin-de-siècle* atstovas, neišskiriant nė Čiurlionio, taip pat negalėjo išsiversti be kabučių. Tiesą sakant, Zimandas dar ir šiandien įdomiame savo darbe, bandydamas šį chaosą kažkaip suvaldyti, jį padaro dar ryškesnį.

26 Szymul Rokoszewski, *Dekadentyzm warszawski*, Warszawa: Drukarnia Rubiezsiewskiego i Wrotnowskiego, 1894, p. 2–3.

27 Jan Pawelski, *Program nowej poezji polskiej*, Kraków: Redakcja „Przeglądu Powszechnego“, 1898, p. 5, cit. iš: Henryk Markiewicz, „Młoda Polska i „izmy“, in: Kazimierz Wyka, *Młoda Polska*, t. 1: *Modernizm polski*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1977, p. 328.

28 Ignacy Suesser, „Z poezji najświeższej doby“, in: *Przegląd Poznański*, 1894, Nr. 20, p. 2.

Seusseris pripažino Miriamo nuopelnus įliejant naujovių į lenkų literatūrą, tačiau tuos pokyčius pavadino dekadentizmu, ir, nors ši žodį užrašė kabutėse, tai neabejotinai sutrukdė kūrėjui, alergiškam šiai sąvokai, pasidžiaugti šiuo pripažinimu. Juk jau savo ankstyvuose pasisakymuose Miriamas, poetas, vertėjas ir kritikas, žiūrėjo į dekadentizmą nepatikliai, o vėliau su vis didesniu susierzinimu. Przesmyckis šiuo atžvilgiu pasirodė esąs nepaprastai budrus ir įžvalgus, nes po Paulio Bourget išsakytų minčių dekadentizmas – kaip savotiška naujovė – atsidūrė tarp intriguojančių reiškinių ir išgyveno klestėjimo laikus. Šios bangos nešamas Anatole'is Baju, kurį Miriamas laikė žmogumi, mokačiu pasinaudoti aplinkybėmis, efektų mėgėju, 1886 m. pradėjo redaguoti kas du mėnesius leidžiamą literatūrinį žurnalą *Le Décadent*. Vis dėlto tais pačiais metais Jeanas Moréasas paskelbė simbolizmo manifestą ir atliko sėkmingą diversiją pirmosiose novatorių gretose. Remdamasis Baudelaire'u, Stephane'u Mallarmé, Verlaine'u, iškeldamas poreikį praturtinti ir išgryninti literatūrinę kalbą, jis įskiepijo paties postuluojamą kryptį į tą patį kamieną, iš kurio syvų sėmėsi dekadentizmas, tačiau kartu abejojo šio termino pagrįstumu:

Naujoji meno kryptis buvo [...] laukta ir būtina, neišvengiama. Šios krypties kontūrai [...] kaip tik ryškėja. Ir visi nekenksmingi laikraštinų smailialiežuvių juokeliai, visi rimtų kritikų rūpesčiai [...] tik labiau paryškina gyvybingumą evoliucijos [...], vikrių teisėjų apibrėžtos – remiantis nesuprantama antinomija – kaip dekadencija. Pagaliau reikia atsižvelgti ir į tai, kad dekadentiškos literatūros iš prigimties yra suragėjusios, išdžiūvusios, nedrąšios ir paklusnios [...]. Dėl ko galima papriekaištauti naujajai mokyklai? Ištaigingumas, metaforos keistumas, naujas žodynas, jungiantis garsus, spalvas ir linijas, – visapusiškam atgimimui būdingi požymiai.²⁹

29 Jean Moréas, „Symbolizm“, vertė Maciej Żurowski, in: *Moderniści o sztuce*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe, 1971, p. 254–255; pirmas leidimas: „Le Symbolisme“, in: *Le Figaro*, 1886 09 18: „Une nouvelle manifestation d'art était [...] attendue, nécessaire, inévitable. Cette manifestation [...] vient d'éclorre. Et toutes les anodines facéties des joyeux de la presse, toutes les inquiétudes des critiques graves [...] ne font qu'affirmer chaque jour davantage la vitalité de l'évolution [...] évolution que des juges pressés notèrent, par une incroyable antinomie, de décadence. Remarquez pourtant que les littératures décadentes se révèlent essentiellement coriaces, filandreuses, timorées et serviles [...]. Et que peut-on reprocher, que reproche-t-on à la nouvelle école ? L'abus de la pompe, l'étrangeté de la métaphore, un vocabulaire neuf ou les harmonies se combinent avec les couleurs et les lignes : caractéristiques de toute renaissance“.

Simbolizmas – daug patogesnis, aiškesnis ir perspektyvesnis terminas – turėjo visas galimybes įgyti pranašumą prieš dekadentizmą, tad sėkmingai jį stūmė į šalį ir netgi, ypač idėjinėje srityje, tapo neseno bendro priešininku, nors iš tiesų, kaip teigia Pierre’as Brunelis, neįsisąmoninus jų bendradarbiavimo ar „persipynimo“, nebus įmanoma suprasti anuometinių literatūros ir kultūros pokyčių³⁰. Abi koncepcijos funkcionavo kartu ir varžėsi maždaug du dešimtmečius, tačiau jau 10-o dešimtmečio viduryje simbolizmo pergalė buvo nulemta. 1893 m. Arthuras Symonsas, įtakingas anglų kritikas, naujosios prancūzų literatūros vertėjas ir propaguotojas, vėliau, t. y. 1896 m., leisto žurnalo *The Savoy* redaktorius, asmenybė, su kuria galima drąsiai palyginti Przesmyckį, plačiai skaitomame žurnale *The Harper Magazine*³¹ publikavo esė „Dekadanso sąjūdis literatūroje“ („The Decadent Movement in Literature“). Jis galėjo visai pagrįstai manyti, kad šis pavadinimas pasirodys ir adekvatus, ir atraktyvus, ir buvo teisus – straipsnis sulaukė pripažinimo ir populiarumo. 1896 m. gruodį paskutiniame *The Savoy* numeryje autorius, jau praturtėjęs naujomis skaitytojo, vertėjo bei kritiko patirtimis, paskelbė, kad tuo pačiu pavadinimu – „Dekadanso sąjūdis literatūroje“ – išleis apybraižą apie Verlaine’ą, Mallarmé, Huysmansą, Maeterlincką, Villiersą de l’Isle-Adamą ir Edmond’ą ir Jules’į Goncourt’us³². Knyga pavadinimu „Simbolizmo sąjūdis literatūroje“ (*The Symbolist Movement in Literature*) pasirodė 1899 m. Jos įžangoje Symonsas, užuot nors kiek gynęs seniai paties vartojamo termino svarbą, padėjo su šiuo terminu atsisveikinti. Jis paminėjo nesusipratimus, atsiradusius dėl netikslaus šios sąvokos vartojimo, – atsieta nuo stiliaus, kalbinio išradingumo, à la Mallarmé deformacijos, sąvoka perversiją perkėlė į gyvenimo sritį, dėl to dekadentizmas buvo įpainiotas į svetimus naujojo meno siekiams, trivialius, sensacingus kontekstus ir reikšmes, žadinančias minios jaudulį. „Tuo metu kažkas daug rimtesnis kristalizavosi simbolizmo, kurio veikiamas

30 Pierre Brunel, „Literatura“, in: *Encyklopedia Symbolizmu*, Warszawa: Wydawnictwo Artyścyczne i Filmowe, 1997, p. 181.

31 Matthew Potolsky, *op. cit.*, p. 134; sekdamas kitais autoriais, Potolsky’is atkreipia dėmesį į tam tikrą žodžio *dekadentizmas* (kurį gaubia įelektrinanti reikšmių aura, pritraukianti platesnę auditoriją) rinkodarinę vertę. Tačiau, jo nuomone, tai yra šalutinis klausimas, mažai prisidedantis prie šio reiškinio supratimo.

32 *Ibid.*, p. 181; Brunelis savo išvados praleido 1893 m. esė; *The Savoy*, 1896, Nr. 6, p. 93; taip pat žr. Vincent Sherry, *Modernism and the Reinvention of Decadence*, Cambridge University Press, 2018, p. 72–81 (*The Case of Symons*); pasak Sherry’io, Symonso kūrinių pavadinimo pakeitimas atitinka ir jo eilėraščių poetikos pasikeitimą.

menas grįžta į tą vienintelį kelią, per gražius dalykus vedantį į amžinąjį grožį, pavidalu³³. Anglų kritiko sklandžiai atliktas žodžių pakeitimas įrodo nesėkmę bandant žodžiui *dekadentizmas* patikimai suteikti nekintančią nuolatinę reikšmę, nors dalis tuomečių mąstymo ir meno krypčių kartu su impresionizmu išsaugojo net ir tuos pavadinimus, kurie jiems buvo suteikti pikta valia – savo meninės žinios galia jie pasiekė stabilią reikšmių inversiją.

Kai Miriamas 1901 m. anonsavo meno žurnalo *Chimera* išleidimą, laikraštyje *Kurier Warszawski* Teodoras Jeske-Choiński, vadinamų skilimo srovių tramdytojas, lenkiškasis prastai pagarsėjęsio Maxo Nordau atitikmuo, painių svarstymų apie dekadentizmą pabaigoje vienu sakiniu pastebėjo:

Antai pas mus dekadentizmas pradeda savo kampaniją po *Chimeros*, leidžiamos Zenono Przesmyckiego (Miriamo), Maeterlincko gerbėjo, vėliava.³⁴

Kaip atsakymas pirmajame leidinio sąsiuvinyje buvo publikuota ugninga nota, pavadinta „Dekadentizmas“ („Dekadentyzm“), pašiepianti šį žodį ir neigianti tokios krypties egzistavimą:

Dekadentizmas, ta šmėkla, gimusi įvairiausių Nordau'ų vaizduotėje, p. Choińskiui neleidžia miegoti. Jis praneša laikraščio *Kurier Warszawski* skaitytojams su stulbinančiu pasitikėjimu savimi, kad šita priešiška kryptis „pradeda pas mus kampaniją po *Chimeros* vėliava“. Iš kurios agentūros ši naujiena, sunku būtų nuspėti, mat *Chimeros* prospektas teigė kai ką diametriškai priešinga, o pirmasis numeris pasirodo tik dabar. Į panašias niekingas ir įtartinas insinuacijas, papildytas anekdotais apie Przybyszewskio alkoholizmą ir Miriamo „garbinamą“ Maeterlincką, galima būtų numoti ranka, tačiau toks atkaklus nonsensų atrajojimas mums galiausiai kelia juoką [...]. Taip ilgai būti Baudelaire'o pokštų, [...] Anatole'io Baju bufonados ir „mokslinių“ Nordau įžvalgų auka! Gerbiamas ponas pagaliau tesužino, kad dekadentizmas, kaip mokykla arba kryptis, *niekada ir niekur neegzistavo!* Dekadentizmas yra nebuvimas bet kokio noro, bet kokio siekio, bet kokios kūrybos, bet kokio talento, jei norite. Taigi ten,

33 Arthur Symons, *The Symbolist Movement in Literature*, Frankfurt am Main: Outlook Verlag GmbH, 2020, p. 4; „That something more serious has crystallised, for the time, under the form of Symbolism, in which art returns to the one pathway, leading through beautiful things to the eternal beauty.“

34 Teodor Jeske-Choiński, „Przegląd literacki“, in: *Kurier Warszawski*, 1901, Nr. 35, p. 3.

kur einama ko nors link, ko nors norima, kas nors įkūnijama, kas nors kuriama, atsiranda kažkas nauja, apie dekadentizmą negali būti nė kalbos. [...]”³⁵

Jei po tokio autoritetingo pasisakymo Miriamo gerbėjas apskritai galėjo vartoti žodį *dekadentizmas*, tai tik kabutėse. Ir vis dėlto, ramiai pažvelgus į šį poleminių pasisakymą, galima pastebėti, kad kritikas dekadentizmo nelaikė tuščia sąvoka. Priešingai, pripažino, kad tai reiškia ambicijos, valios, kūrybinės potencialios ir kūrybiškumo praradimą. Taigi dekadentizmas – teigia Miriamas – tai bet kokios vertės išnykimas ir pažinimo bei kūrybinių pastangų prasmės praradimas. Taigi komplikauta situacija dar labiau komplikuojasi. Pasirodo, dekadentizmas žymi tai, ko nėra, negalėjimą, bejėgiškumą, betiksliskumą, nenaudingumą; tikriausiai dėl to taip sunku apibrėžti bendrą sąvokos prasmę. Pasak Miriamo, pakanka vien bandymo ištrūkti iš aklavietės ir išeiti iš inercijos, kad dekadentizmo terminas nebebūtų taikomas. Bet juk destruktivios mintys, neigiamos būsenos ar jausmai persekiojo daugumą XIX–XX amžių sandūros menininkų ir kartu tapo jų kūrybos objektu. *Chimera* nuo tokios kūrybos nesigrėžė, priešingai, leidinys savo egzistenciją pradėjo publikuodamas net du *Künstlerroman* tipo romanus – Stanisława Przybyszewskio „Žemės sūnus“ (*Synowie ziemi*) ir nuo 4 sąsiuvinio Wacława Berento „Trūnėsius“ (*Próchno*). Tarp *Chimeros* publikuotų ar perspausdintų kūrinių atsirado kelių Potolsky’io rekonstruotos „Dekadentiškosios literatūros respublikos“ „piliečių“ darbai: Villierso de l’Isle-Adamo, Verlaine’o, Mallarmé, Huysmanso, Algernono Charles’o Swinburne’o, Gabriele’io d’Annunzio, Gustave’o Moreau, Gustave’o Klimto, Odilono Redono, Aubrey’aus Beardsley’o... Jau pats faktas, kad šių autorių darbai buvo publikuoti tarp lenkų autorių – Stanisława ir Wincenty’o Korab-Brzozowskių, Leopoldo Staffo, Kazimieros Zawistowskos, Edwardo Okuńio, Mariano Wawrzenieckio ir daugelio kitų – darbų, rodo, kad jie taip pat galėjo sustiprinti šį dvasinį ryšį. Galėjo, bet tikriausiai nebūtų pasinaudoję kvietimu į vadinamąją respubliką. Tai pasakytina ne tik apie išraiškingas menines individualybes, bet ir apie ne tokias ryškias asmenybes, lengviau pasiduodančias nuosmukio atmosferai, pvz., Wacławą Wolską, kuris, nors Rokoszewskio jau buvo įtrauktas į dekadentinę mokyklą³⁶, niekada atvirai, kaip ir Miriamas, nepriėmė šios ambivalentiškos

35 „Dekadentyzm“, in: *Chimera*, 1901, sąs. 1, p. 183–184.

36 Szmul Rokoszewski, *Dekadentyzm warszawski*, p. 1, 8, 15.

garbės³⁷. Jiems kilo pavojus būti išrikiuotiems greta panirusių į aistras išlaidūnų, atimančių iš kitų viltį pesimistų, visuomenę niekinančių egoistų, – kitaip tariant, būti stigmatizuotiems. Tačiau greta to jiems būtų grėsusi kova dėl to, ar esama prasmės sieti juos su žodžiu, kurio reikšmė – jei pažvelgsi giliau – yra ir sunkiai suvokiama, ir pavojinga. Stengdamasis suprasti šio reiškinių esmę, Richardas Gilmanas padarė išvadą, kurią išsakyti žodžiais gana sunku, – dekadentizmas „yra ne kas kita, kaip atvirkštinė pusė; loginis kažko kito papildymas, tarsi jėga įvestas į mūsų žodyną kažkieno, kas reikalauja savo priešingybės, savo priešo“³⁸. Taigi išeitų, jog dekadentizmas – atstumta arba atmetama, prakeikta, bet nuolat intriguojanti kultūros sfera, nepriimta visa savo esme net asmenų, kurie į ją buvo panirę. Todėl taip stipriai ir taip neatsiejamai su dekadentizmu susijęs simbolizmas, o po jo – verta pridurti – ekspresionizmas ir – kaip drąsiai teigia Vincentas Sherry'is – imažinizmas bei kitos XX a. poetinės koncepcijos.

Broliai skirtame perspėjime Čiurlionis pateikė gerai žinomą ir suprantamą pavyzdį, Miriamas pasakytų, kad stereotipinį – Przybyszewskis yra dekadentas, tragiškas individas, pasmerktas sau ir nepriimantis savęs ir kaip rašytojas, ir kaip priklausomybių alinamas žmogus. Tačiau Przybyszewskis neigė savų kūrinų ryšį su dekadentizmu, visų pirma, su kasdieniu jo supratimu. Iki mūsų dienų tai kelia kontroversijas: viena vertus, romano „Šėtono vaikai“ (vok. *Satans kinder*, lenk. „Dzieci Szatana“) autorius tampa chrestomatiniu bohemiško dekadento pavyzdžiu, kita vertus, literatūros istorikai atkreipia dėmesį į pirminių vitališkųjų jėgų apologetiką, kurią šis autorius skelbė lyg ir kaip priešpriešą dekadentiškajai resignacijai; tokią tezę išklėlė Teresa Walas³⁹. Čiurlionis tikriausiai nebūtų sutikęs su jos teiginiu, nes, keliskart pasisakydamas apie Przybyszewskio kūrinius, elgseną ir jo poveikį, laikė visa tai, be jokios abejonės, priešinga gyvenimui ir žmogaus pašaukimui. Vis dėlto sunku būtų paneigti, kad šio rašytojo kūriniai – panašiai

37 Uždaroje sistemoje žodis *dekadentizmas* įgavo naujų atspalvių. 1894 m. publikuotame meniškame eilėraštyje „Tikriesiems dekadentams“ („Dekadentom istotnym“) Miriamas leido suprasti, kad visuomeninių normų atmetimas, apsiėmimas nešti ligos našą ir vidinės kovos pastangos dėl naujų meno pasiekimų suteikia teisę į šį vardą (*Świat*, 1894, Nr. 11, p. 247); kitokią kūrinio interpretaciją pateikė Kazimierz Wyka leidinyje „Lenkų modernizmas“ (*Modernizm polski*) (Kazimierz Wyka, „Młoda Polska“, t. 1: *Modernizm polski*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1977, p. 124).

38 Richard Gilman, *Decadence*, p. 157; taip pat žr. Matthew Potolsky, *The Decadent Republic of Letters*, p. 2–3.

39 Teresa Walas, *Ku otchłani (dekadentyzm w literaturze polskiej 1890–1905)*, p. 222–225.

kaip ir kitais nurodytais atvejais – negalėtų būti plačiai cituojami tokiuose dekadentiškos vaizduotės tyrinėjimuose, kaip jau minėta Mario Prazo monografija, Jeano Pierroto „Dekadentinė vaizduotė“ (*L'Imaginaire décadent*), arba atsirasti Jane Desmarais ir Chriso Baldicko antologijoje „Dekadansas“ (*Decadence*) ar Jane Desmarais ir Davido Weiro žinyne „Dekadansas ir literatūra“ (*Decadence and Literature*). Ar tarp šių darbų iliustracijų neatsirastų vietos tokiems Čiurlionio paveikslams, kaip su Jaunosios Lenkijos mirties baime susijusi „Laidotuvių simfonija“ arba – kita vertus – sinkretinis „Aukuras“? Ar antrojoje „Karalaičio kelionės“ dalyje nekyla debesų pavidalu dekadentiškoji Chimera? Ar dekadentizmas neįsigaudavo į menininko sielą giliau ir klastingiau nei nervingumas?

Čiurlionis sąmoningai ir su malonumu žengė į simbolistinę, chimerišką vaizduotės pasaulį⁴⁰, suteikė jam naują, savitą formą, tačiau aiškiai nežinojo visų šio kūrybinio, avantiūristinio žygio pasekmių. Kad jo prisišliejimas prie aiškiai idealistinės orientacijos simbolizmo buvo susijęs su įveikimu kažko, kas tikrai šiam troškimui priešinga, entropiška ir iki galo neišsąmoninta, įrodo įvairūs jo darbai, tačiau galbūt aiškiausiai tai išryškina poezijos proza ciklas „Laiškai Devdurakėliui“ („Listy do Dewduraczka“)⁴¹. Nepaisant tolimos giminystės su ne vienu „Dekadentinės respublikos“ gyventoju, Čiurlionis nebūtų norėjęs į ją persikelti, ypač jei ten būtų reikalaujama – kaip to reikalavo Potolsky'is – patvirtinti savo kosmopolitizmą⁴². Čiurlionis norėjo būti tautos, Lietuvos menininkas. Priklausymas prigimtiniam vertybių universumui, kurio centras jam visada buvo Druskininkuose, lėmė, kad jis nepasiūlė broliui vaistų nuo dekadentinių polinkių pagal Nietzsche'ės receptą, bet patarė jam praktikuoti artimo meilę.

Gauta 2021 05 03

Priimta 2021 06 03

Iš lenkų kalbos vertė Giedrius Židonis

Konsultantė Nida Gaidauskienė

40 Šąsajos su rinkinio „Jaunosios Lenkijos vaizduotės pasaulis“ pavadinimo formule (*Młodo-polski świat wyobraźni*, red. Maria Podraza-Kwiatkowska, Jerzy Kwiatkowski, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1977).

41 Žr. Mindaugas Kvietkauskas, *Polifonia literatūros w Wilnie okresu wczesnego modernizmu 1904–1915*, vertė Beata Kalęba, Kraków: Universitas, 2012, p. 204.

42 Matthew Potolsky, *The Decadent Republic of Letters*, p. 135–143.

Why Did Čiurlionis Write the Word Decadence in Quotes? The Analysis of His February 1902 Letter to His Brother Povilas

Summary

The paper offers a philological and contextual analysis of the word decadence as it was employed in Mikalojus Konstantinas Čiurlionis's letter to his brother Povilas dated 6 February 1902. The Lithuanian artist implored his relative not to delve into his inner self because of the risk of falling into depression. Using his brother's confessions, his own introspection, and intellectual experience, Čiurlionis explores this issue quite extensively. In his approach he refers to the theory of nervousness, uses the concepts of self-analysis and decadence, putting the latter in quotes. The quotes mark sender's intention to dissociate himself from the phenomenon, as well as his confusion about its ambiguous meaning. In fact, as a result of the 19th-century scientific scepticism, the word decadence discredits every attempt at defining it. A careful study of term's history and career at the turn of 19th century shows that Čiurlionis's position mirrors uncertainty surrounding the notion in the Western countries, since it has been associated with the contemporary culture by Charles Baudelaire and Pierre Bourget. Some major controversies over the meaning of the word are recounted in the paper. Authors in Paris and London and especially the Warsaw artistic society, which gathered around Zenon Przesmycki-Miriam and his art magazine "Chimera," are presented as important in understanding Čiurlionis's views.

Keywords: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, decadence, nervousness, symbolism, magazine *Chimera*, Zenon Przesmycki-Miriam.
